

Екологічне право

УДК 349.6

Власенко Сергій Олексійович

студент

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Власенко Сергей Алексеевич

студент

Института прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Vlasenko Sergey

Student of the

Criminal Justice and Prosecutors` Training Institute of the

Yaroslav Mydryi National Law University

Тришина Софія Олександрівна

студент

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Тришина София Александровна

студент

Института прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Trishina Sofia

Student of the

Criminal Justice and Prosecutors` Training Institute of the

Yaroslav Mydryi National Law University

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВПЛИВУ ПРОМИСЛОВИХ
ПІДПРИЄМСТВ НА СТАН АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ:
УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ АСПЕКТ
ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ВЛИЯНИЕ ПРОМЫШЛЕННЫХ
ПРЕДПРИЯТИЙ НА СОСТОЯНИЕ АТМОСФЕРНОГО ВОЗДУХА:
УКРАИНСКИЙ И ЕВРОПЕЙСКИЙ АСПЕКТ
LEGAL REGULATION OF INFLUENCE OF INDUSTRIAL
ENTERPRISES ON THE STATE OF ATMOSPHERIC AIR: UKRAINIAN
AND EUROPEAN ASPECTS**

Анотація. Дана стаття присвячена дослідженню та висвітленню актуального стану забруднення атмосферного повітря в Україні в результаті діяльності промислових підприємств, які з кожним роком роблять же більший викид отруйних речовин в атмосферне повітря не тільки нашої Держави, але й світу в цілому. У основній частині був проведений аналіз чинних норм національного законодавства у сфері захисту атмосферного повітря, а саме: Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», Закон України «Про охорону атмосферного повітря», Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» де закріплений обов'язковий механізм оцінки впливу на довкілля до початку здійснення суб'єктом господарювання своєї діяльності, норм що регулювали порядок проведення перевірок(як планових так і позапланових) відповідними органами, який дозволяв уникнути більшості підприємствам відповідальності за ненормовані викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Також були дослідженні норми європейського законодавства, де дане питання більш чітко регламентоване та закріплене та рівні Директив, які дозволи зменшити кількість небезпечних викидів та сформовано відповідні програми заохочення суб'єктів господарювання. Зроблено аналіз закріпленням на рівні Закону України державних політик у сфері охорони атмосферного повітря від великої кількості забруднюючих

викидів та способів зменшення таких викидів насамперед великими підприємствами України. У кінці дослідження було запропоновано застосувати принцип екологізації всієї сфери підприємств тобто перехід до таких методів та засад господарювання, які б забезпечували оптимальне використання ресурсів, на впровадження інноваційних екологічних технологій виробництва і природокористування. У висновках було запропоновано шляхи вдосконалення вітчизняного законодавства через впровадження європейських механізмів через ратифікацію великої кількості Конвенцій Директив та угод.

Ключові слова: атмосферне повітря, довкілля, екологізація, навколишнє природне середовище, викиди, забруднення, підприємство.

Аннотація. Данная статья посвящена исследованию и освещению актуального состояния загрязнения атмосферного воздуха в Украине в результате деятельности промышленных предприятий, которые с каждым годом делают же больший выброс ядовитых веществ в атмосферный воздух не только нашего государства, но и мира в целом. В основной части был проведен анализ действующих норм национального законодательства в сфере защиты атмосферного воздуха, а именно: Закон Украины «Об охране окружающей природной среды», Закон Украины «Об охране атмосферного воздуха», Закон Украины «Об оценке воздействия на окружающую среду», где закреплён обязательный механизм оценки воздействия на окружающую среду до начала осуществления субъектом хозяйствования своей деятельности, норм регулирующих порядок проведения проверок (как плановых так и внеплановых) соответствующими органами, который позволял избежать большинством предприятий ответственности за ненормированные выбросы загрязняющих веществ в атмосферный воздух. Также были исследованы нормы европейского законодательства, где данный вопрос более четко регламентирован и закреплён на уровне директив, которые позволяют уменьшить количество опасных выбросов и

сформированы соответствующие программы поощрения субъектов хозяйствования. Сделан анализ закрепленным на уровне Закона Украины государственных политик в сфере охраны атмосферного воздуха от большого количества загрязняющих выбросов и способов уменьшения таких выбросов прежде всего крупными предприятиями Украины. В конце исследования было предложено применить принцип экологизации всей сферы предприятий, то есть переход к таким методам и основ хозяйствования, обеспечивающих оптимальное использование ресурсов, на внедрение инновационных экологических технологий производства и природопользования. В выводах были предложены пути совершенствования отечественного законодательства путем внедрения механизмов через ратификацию большого количества Конвенции Директив и соглашений.

Ключевые слова: атмосферный воздух, окружающая среда, экологизация, окружающая естественная среда, выбросы, загрязнение, предприятие.

Summary. This article is devoted to the study and coverage of the current state of atmospheric air pollution in Ukraine as a result of the activities of industrial enterprises, which every year make a greater release of toxic substances into the atmospheric air not only of our state, but also of the world as a whole. In the main part, an analysis of the current norms of national legislation in the field of atmospheric air protection was carried out, namely: the Law of Ukraine "On Environmental Protection", the Law of Ukraine "On Environmental Protection", the Law of Ukraine "On Environmental Impact Assessment", where the obligatory mechanism for assessing the environmental impact is fixed before the business entity begins to carry out its activities, the norms governing the procedure for conducting inspections (both planned and unscheduled) by relevant us, which avoids most of the companies liable for non-normalized emissions of polluting substances into the air. Also, the norms of European legislation were examined, where this issue is more clearly regulated and fixed at the level of directives that

will reduce the amount of hazardous emissions and the corresponding programs for encouraging business entities are formed. An analysis is made of state policies in the sphere of protection of atmospheric air from a large amount of polluting emissions fixed at the level of the Law of Ukraine and ways to reduce such emissions primarily by large enterprises of Ukraine. At the end of the study, it was proposed to apply the principle of greening the entire sphere of enterprises, that is, the transition to such methods and fundamentals of management that ensure optimal use of resources, to the introduction of innovative environmental technologies for production and environmental management. The findings suggested ways to improve domestic legislation by introducing mechanisms through the ratification of a large number of Convention Directives and Agreements.

Key words: *atmospheric air, environment, greening, natural environment, emissions, pollution, enterprise.*

Постановка проблеми. З кожним роком на території України збільшується кількість промислових підприємств, які під час своєї діяльності, так чи інакше, негативно впливають на стан навколишнього природного середовища, зокрема – атмосферного повітря. Станом на сьогоднішній день, Україна займає одну з «лідуючих» позицій щодо стану забруднення атмосферного повітря внаслідок діяльності зазначених суб'єктів. Такі негативні наслідки настають в результаті використання підприємствами абсолютно застарілих, не ефективних та дешевих технологій, що має своїм наслідком постійні викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Тому, проблема забруднення атмосферного повітря діяльністю потужних підприємств є достатньо гострою та актуальною для сучасної України. Важливого значення набуває питання досконалості національного законодавства у сфері протидії забрудненню атмосферного повітря. Також, у зв'язку з європейською спрямованістю нашої держави, актуальним питанням

є аналіз європейських стандартів, екологічного законодавства держав членів Європейського Союзу та шляхи впровадження його позитивного досвіду у норми національного законодавства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання забруднення та охорони атмосферного повітря стали об'єктом дослідження багатьох вчених, зокрема, О. Гавриленко, В. Конащук [1], Ю. Бойчука, Ю. Куцької [3], О. Баб'яка, Я. Олійника, В. Клименка, Є. Копиці [9] Г. Трегубенко, Д. Нікітіна, Р. Яцишина та ін.

Однак, вищенаведеними вченими проведено детальний аналіз, переважно, загальних положень, в тому числі правових, щодо стану та охорони атмосферного повітря в Україні, не вивчаючи такий спосіб його забруднення як діяльність промислових підприємств, а також не співвідносивши положення національного законодавства у зазначеній сфері з вимогами європейського співтовариства, що дає підстави стверджувати, що обрана тема дослідження є актуальною.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є висвітлення актуального стану забруднення атмосферного повітря в Україні в результаті діяльності промислових підприємств; здійснити аналіз чинних положень національного законодавства у сфері охорони атмосферного повітря, норм європейського законодавства та розробити рекомендації щодо вдосконалення вітчизняного законодавства у зазначеній сфері.

Виклад основного матеріалу. В Україні, як і у світі в цілому, дуже гострою є проблема екологічного стану та вплив на нього інтенсивного зростання промисловості. Головними причинами, що призвели до загрозливого стану довкілля в Україні є: застаріла технологія виробництва та обладнання, висока енергомісткість та матеріаломісткість, що перевищують у декілька разів відповідні показники зарубіжних країн; високий рівень концентрації промислових об'єктів; структура промислового виробництва з високою концентрацією екологічно небезпечних виробництв, відсутність

належних природоохоронних систем (очисних споруд, оборотних систем водозабезпечення, тощо); низький рівень експлуатації існуючих природоохоронних об'єктів тощо [1, ст. 162-163].

Основними забруднювачами атмосферного повітря є стаціонарні джерела, до яких належать промислові підприємства, теплові електростанції та котельні. Від цих джерел у повітряний простір України щорічно надходить велика частина забруднювальних речовин (далі – ЗР), які зумовлюють стійке забруднення атмосферного повітря. Щодо кількісних показників, показовим є період 1990-2012 рр. загальні викиди від національних промислових джерел становили 4345,6 тис. т, або 46 % щодо 1990 р. [2, с. 70].

Стан забруднення атмосферного повітря напряму залежить від відповідного регіону. В індустріально розвинених районах воно може бути у тисячі разів більшим за середньо-планетарне. Сьогодні в містах забруднення повітря в 15 разів вище, ніж у сільській місцевості, та у 150 разів вище, ніж над океаном. У промислових районах за добу випадає понад 1 т пилу на 1 км², у забруднених містах за рік – більше 1 кг/км² пилу і сажі [3, с. 123].

Наведені статистичні дані свідчать про високе техногенне навантаження на атмосферне повітря, що негативно відбивається на загальному рівні екологічної безпеки в цілому по країні. За таких умов принципового значення набувають правові засоби охорони атмосферного повітря, адже саме створення дієвої та ефективної нормативно – правової бази є одним із найважливіших способів реалізації державної політики у сфері охорони атмосферного повітря. Станом на сьогоднішній день створена достатньо розгалужена нормативно-правова база для охорони атмосферного повітря. Підґрунтям якої виступають правові положення, які були закріплені ще радянським законодавством, що, у свою чергу, зумовлює застарілість норм, які не відповідають реаліям сьогодення та інтеграційним напрямкам України, зокрема з Європейським законодавством та Європейським Союзом в цілому.

Основою законодавчого закріплення охорони навколишнього природного середовища, зокрема й атмосферного повітря, став прийнятий 25 червня 1991 р. Закон України № 1264-ХІІ «Про охорону навколишнього природного середовища», який у статті 5 закріпив, що атмосферне повітря підлягає державній охороні і регулюванню використання на території України, а також закріпив загальні засади державного контролю у сфері охорони навколишнього природного середовища. Значення зазначеного закону важко переоцінити, серед науковців його характеризують як «екологічна конституція», оскільки він був першим національним законом, який визначив правові, економічні та соціальні основи організації охорони навколишнього природного середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь [4].

Прогресивним кроком у сфері охорони атмосферного повітря, стало прийняття 16 жовтня 1992 р. спеціального закону № 2707-ХІІ «Про охорону атмосферного повітря». Відповідно до положень якого, атмосферне повітря є одним з основних життєво важливих елементів навколишнього природного середовища. Цей Закон спрямований на збереження та відновлення природного стану атмосферного повітря, створення сприятливих умов для життєдіяльності, забезпечення екологічної безпеки та запобігання шкідливому впливу атмосферного повітря на здоров'я людей та навколишнє природне середовище. Він визначає правові і організаційні основи та екологічні вимоги в галузі охорони атмосферного повітря [5].

Провідну роль у правовій охороні навколишнього природного середовища відіграє інститут нормування. Стаття 5 ЗУ «Про охорону атмосферного повітря» встановлює наступні нормативи: нормативи екологічної безпеки атмосферного повітря; нормативи гранично допустимих викидів забруднюючих речовин стаціонарних джерел; нормативи гранично допустимого впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел; нормативи вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах та впливу

фізичних факторів пересувних джерел; технологічні нормативи допустимого викиду забруднюючих речовин; та інші встановлені законодавством нормативи.

Однак, вищенаведені нормативи, в період з 2014 по 1 січня 2019 року, носили суто декларативний характер, оскільки з 2014 р. в Україні було встановлено мораторій на проведення органами державного нагляду (контролю) планових заходів із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, що у свою чергу не давало змогу перевірити дотримання нормативів охорони атмосферного повітря, суб'єктами господарювання. Мораторій на перевірки бізнесу, який діяв протягом 2018 року виключав проведення планових перевірок контролюючими органами, крім органів на які не поширювалась дія мораторію. Позапланові перевірки проводились у разі наявності підстав, передбачених Законом України «Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності».

З 1 січня 2019 року зазначений закон втратив чинність, і як наслідок поновився принцип проведення планових перевірок, який закріпив періодичність перевірок суб'єктів господарювання в залежності від ступеню ризику такого підприємства. У свою чергу, проведення позапланових заходів з інших підстав, крім передбачених Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» забороняється.

Крім нормування, на основі прийняття Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23.05.2017 № 2059-УІІІ, було впроваджено нову європейську модель оцінки впливу на довкілля, що зумовлено інтеграцією України до європейської спільноти. Зазначений механізм полягав у необхідності проведення оцінки впливу на довкілля до того як суб'єкт господарювання отримає дозвіл на провадження планової діяльності. На нашу думку, перейняття та впровадження такої моделі оцінки є позитивним,

адже процедура проведення екологічної експертизи, яка діяла до 2017 року, передбачала її здійснення після отримання суб'єктом господарювання дозволу на провадження планової діяльності, що було явно не ефективним. Також, очевидно, позитивною рисою було запровадження Єдиного реєстру оцінки впливу на довкілля, в якому містяться усі матеріали і документи, які необхідні для проведення оцінки впливу на довкілля, що значно зменшував вплив на суб'єкта господарювання з боку владних структур [6, с. 19-20].

Європейське законодавство стосовно якості повітря будується на принципі, відповідно до якого держави-члени Євросоюзу ділять свою територію на декілька зон і агломерацій, у яких держави повинні проводити оцінку рівня забруднення атмосферного повітря з використанням вимірювань, моделювання та інших емпіричних методів і надавати дані про якість повітря Європейській Комісії. Якщо рівень забруднення перевищує граничні або цільові значення, держава-член зобов'язана підготувати план або програму якості повітря для усунення відповідних джерел забруднення. Крім того, інформація про якість атмосферного повітря повинна поширюватися серед громадськості. [7]

Країни Європейського Союзу керуються наступними Директивами (детальніша інформація стосовно законодавства ЄС щодо забруднення атмосферного повітря:

- директива 2008/50/ЄС2 про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи.

-директива 2010/75/ЄС3 про промислові викиди (інтегроване запобігання та контроль забруднення).

- директива 2001/81/ЄК щодо державних граничних норм для певних забруднювачів атмосфери

- директива ЄС 2016/22844 про скорочення викидів окремих атмосферних забруднюючих речовин на національному рівні на 2020 та 2030 рр. відповідно до цілей Гетеборзького протоколу.

Нині в ЄС екологічна політика реалізується відповідно до програми «20-20-20». Вона передбачає, що до 2020 р. рівень викидів вуглекислого газу в атмосферу має скоротитися на 20% порівняно з рівнем 1999 р., частка енергії з відновлюваних джерел у загальній структурі енергоспоживання має зрости до 20%, а загальні енерговитрати скоротитися на 20%.

В Україні чинна на сьогодні державна політика у сфері охорони атмосферного повітря сформульована в Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 р. №2818-VI, яким передбачено здійснення одних з таких основних заходів:

– зменшення обсягу викидів загальнопоширених забруднюючих речовин: стаціонарними джерелами до 2015 р. на 10% і до 2020 р. на 25% базового рівня;

– визначення цільових показників умісту небезпечних речовин в атмосферному повітрі, зокрема для важких металів, неметанових летких органічних сполук, завислих часток пилу (діаметром менше 10 мікрон) і стійких органічних забруднюючих речовин для їх врахування при встановленні технологічних нормативів викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення [8].

Для певних класів промислових об'єктів в Європейському Союзі вводиться єдиний комплексний екологічний дозвіл, в якому мають бути перераховані всі заходи, необхідні для забезпечення високого рівня охорони навколишнього середовища в цілому (всіх природних середовищ), включно рівні ефективності використання енергії, води та сировини. Перелік речовин, викиди і скиди яких регламентуються дозволами, також обмежено. Обмеження переліку об'єктів нормування та їх екологічних показників дозволяє концентрувати зусилля і ресурси на найбільш значущих напрямках. Нарівні з традиційними показниками – обсягами викидів та скидів – введено

показники енергоефективності та ефективності використання сировини (застосування принципу запобігання забруднень) [9, ст. 125-127].

Стан навколишнього природного середовища багато в чому залежить від створення та провадження практичну діяльність ефективних механізмів управління промисловими підприємствами. В останній час набуває розвитку механізм вдосконалення виробничих процесів на засадах екологізації. Оскільки територія України визнана зоною екологічної кризи, то вирішення цього питання є не тільки потребою інтеграції у європейський простір а, у першу чергу, метою є фізичне виживання населення. Досягнення цього, безумовно, як вже загально визнано, можливо тільки завдяки прагненню та дотримання принципів сталого розвитку економіки.

Якщо розглядати екологізацію як процес, то сьогодні більш узагальненим є розуміння його як поступового і послідовного впровадження взаємопов'язаних обґрунтованих організаційних, технологічних, технічних, управлінських та інших рішень, які сприяють підвищенню ефективності використання природних умов і ресурсів, зберігаючи при цьому, а бажано б, покращував якість природного середовища. В умовах глобальної екологічної кризи це можна визначати як головну вимогу сучасності. В соціально-економічному аспекті базою екологізації слід вважати перехід до таких методів та засад господарювання, які б забезпечували оптимальне використання ресурсів, а в технічному – на впровадження інноваційних екологічних технологій виробництва і природокористування [10, с. 74-75].

Інноваційні теоретичні розробки у напрямку екологізації сучасного виробництва вказують шляхи, за якими вона повинна реалізуватись у практичної діяльності. Рух у напрямку екологізації, в свою чергу, потребує зворотного зв'язку з боку суспільства у вигляді не тільки теоретичної згоди, але й практичної підтримки переходу до екологічного виробництва. На думку ряду вчених, вирішення глобальних екологічних проблем пов'язані з переходом до біоекономіки як нового економічного устрою. Зокрема,

розвиток біотехнологій нерідко розглядають як один з двигунів екологічно сталого виробництва і створення різноманітних інноваційних продуктів, здатних пом'якшити або навіть вирішити деякі глобальні проблеми людства. Екологізація на основі використання живих організмів у виробничому процесі повністю відповідає її сутності. Це стосується, передусім такої галузі сучасного виробництва, як біотехнології, розвиток якої у останній час є досить стрімким. Використання нових біотехнологій, в першу чергу, передбачається у таких галузях економіки, як сільське господарство, медицині, фармакологія, хімічна промисловості, енергетика. При цьому, ці галузі розглядаються як кінцеві виробники продуктів біоекономіки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На сьогоднішній день, законодавство Європейського Союзу в частині охорони навколишнього середовища є одним з найбільших прогресивних і досконалих. Питання вирішення основних екологічних проблем України відіграє важливу роль у міжнародному співробітництві, що обумовлюється їхнім глобальним характером і територією поширення забруднень. Тому, серед пріоритетів міжнародної діяльності України є розробка та вдосконалення природоохоронного законодавства. Україна повинна рухатись шляхом зменшення негативного впливу численних промислових підприємств на навколишнє природне середовище, зокрема – атмосферне повітря. Це, також обумовлюється необхідністю зміни характеру процесів виробництва, яке має взяти вектор екологізації та захисту природного середовища від негативного впливу забруднюючих речовин. Ратифікація великої кількості міжнародних, зокрема європейських, конвенцій, директив та угод дає можливість розробити таку правову модель, яка дасть змогу покращити стан атмосферного повітря на території нашої держави. Для поліпшення екологічних характеристик промислового виробництва, має бути забезпечений повний перехід на сучасні способи та технології виробництва; запроваджена система економічного стимулювання підприємств і

організацій до скорочення шкідливих викидів і поліпшення загального екологічного стану виробництва шляхом надання відповідних пільг, а також проведення інших прогресивних заходів, які будуть відповідати сучасному екологічному становищу України.

Література

1. Конащук В. Л. До питання про вирішення еколого-економічних проблем діяльності промислового підприємства. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2016. № 2. С. 71-77.
2. Баштаннік М. П., Жемера Н. С., Кіптенко Є. М., Козленко Т. В. Стан забруднення атмосферного повітря над територією України. Наукові праці УкрНДГМІ. 2014. №266. С. 70-93.
3. Дубовіч І. А., Куцька Ю. І. Еколого-економічні засади охорони та використання атмосферного повітря в Україні. Науковий вісник НЛТУ України. 2014. №24.7. С. 121-127.
4. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення: 05.10.2019).
5. Про охорону атмосферного повітря : Закон України від 16 жовтня 1992 р. № 2707-ХІІ / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12> (дата звернення: 05.10.2019).
6. Богдан І. С. Правовий режим охорони атмосферного повітря в Україні / І. С. Богдан, А. В. Деркач. Грані права: ХХІ століття : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 2 / за ред. Г. О. Ульянової ; уклад.: Ю. Д. Батан, М. В. Сиротко [та ін.]. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 18-21.

7. Законодавчі заходи та бізнес-стимулювання щодо боротьби із забрудненням повітря у країнах з розвинутою економікою. Європейський інформаційно-дослідницький центр. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29405.pdf> (дата звернення 05.10.2019).
8. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України від 21 грудня 2010 р. № 2818-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17> (дата звернення 05.10.2019).
9. Копиця Є. М. Правові засади нормування у галузі охорони атмосферного повітря : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Харків. 2016. 193 с.
10. Гахович Н.Г. Стан і проблеми екологізації промислового виробництва. Економіка України. 2008. № 4. С. 73–81.

References

1. Konashhuk V. L. (2016) Do py`tannya pro vy`rishennya ekologo-ekonomichny`x problem diyal`nosti promy`slovogo pidpry`yemstva [About the solving of environmental and economic problems at the industrial enterprise]. Economic Bulletin of Zaporizhzhya state engineering Academy, no. 2, pp. 71-77. (in Ukrainian)
2. Bashtannik M. P., Zhemera N. S., Kiptenko Ye. M., Kozlenko T. V. (2014) Stan zabrudnennya atmosferного povitrya nad tery`toriyeyu Ukrayiny` [Air pollution state the territory of Ukraine]. Scientific works of UkrNDHMI, no. 266, pp. 70-93. (in Ukrainian)
3. Dubovich I. A., Kucz`ka Yu. I. (2014) Ekologo-ekonomichni zasady` oхorony` ta vy`kory`stannya atmosferного povitrya v Ukrayini [Ecological and economic principles of air protection and use in Ukraine]. Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine, no. 24.7, pp. 121-127. (in Ukrainian)

4. Verxovna Rada Ukrayiny` (25.06.1991). Zakon Ukrayiny` «Pro oxoronu navkoly`shn`ogo pry`rodnogo seredovy`shha» [Law of Ukraine «On Environmental Protection»], no. 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (accessed: 05.10.2019). (in Ukrainian)
5. Verxovna Rada Ukrayiny` (16.10.1992). Zakon Ukrayiny` «Pro ohoronu atmosferного povitrya» [Law of Ukraine «On Air Protection»], no. № 2707-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12> (accessed: 05.10.2019). (in Ukrainian)
6. Bogdan I. S., Derkach A. V. (2018) Pravovy`j rezhy`m oxorony` atmosferного povitrya v Ukrayini [Legal regime of atmospheric air protection in Ukraine]. Proceedings of the Vseukrayins`ka naukovo-prakty`chnoyi konferenciya (m. Odesa, 19 travnya 2018 r.) (eds. G. O. Ul`yanova, Yu. D. Batan, M. V. Sy`rotko), Odessa: Vy`davny`chy`j dim «Gel`vety`ka», pp. 18-21. (in Ukrainian)
7. Zakonodavchi zaxody` ta biznes-sty`mulyuvannya shhodo borot`by` iz zabrudnennyam povitrya u krayinax z rozvy`nenoyu ekonomikoyu. Yevropejs`ky`j informacijno-doslidny`cz`ky`j centr. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29405.pdf> (accessed: 05.10.2019). (in Ukrainian)
8. Verxovna Rada Ukrayiny` (21.12.2010). Zakon Ukrayiny` «Pro Osnovni zasady` (strategiyu) derzhavnoyi ekologichnoyi polity`ky` Ukrayiny` na period do 2020 roku» [Law of Ukraine «On the Main Principles (Strategy) of the National Environmental Policy of Ukraine for the Period until the Year 2020»], no. № 2818-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17> (accessed: 05.10.2019). (in Ukrainian)
9. Kopy`cya Ye. M. (2016) Pravovi zasady` normuvannya u galuzi oxorony` atmosferного povitrya [Legal basis of regulation in the field of atmospheric

air protection] (Ph.D. in Jurisprudence Thesis), Kharkiv: Yaroslav Mudryi National Law University. (in Ukrainian)

10. Gaxovy`ch N.G. (2008) Stan i problemy` ekologizaciyi promy`slovogo vy`robny`cztva [State and problems of greening of industrial production]. Economy of Ukraine, no. 4, pp. 73-81. (in Ukrainian)